

“*Yanalak Adı Üzerine*”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 636, Ankara
2004, s. 799-810.

“**YAÑALAK**” ADI ÜZERİNE⁺

Yrd. Doç. Dr. Şeref BOYRAZ*

Özet

Yer adlarının, bir yeri diğerlerinden ayırt etmekten başka, tapu senetliği yapma, adı verenlerin kültürel yapısını, düşünce tarzını ve söz dağarcığını yansıtmaya gibi işlevleri de vardır.

Bazı yer adları bugün kullanmadığımız, dolayısıyla da manasını unuttuğumuz kelimelerimizden oluşabilmektedir. Bu tür kelimelerin manası ve kökeni, yer adları hakkında anlatılan rivayetler vasıtasıyla tespit edilebilir. Bu sebeple halk rivayetleri yabana atılmamalıdır.

Günlük yazı dilinde ‘ñ’ işaretinin kullanılmaması bazı sözcüklerin, birbirleriyle karıştırılmasına veya farklı sözcüklerin tek bir kelimeymiş gibi algılanmasına neden olmaktadır. Bu cümleden olmak üzere “*yanalak*” ve “*yañalak*” sözcükleri de iki ayrı kelimedir dolayısıyla etimolojileri de farklıdır.

Anahtar Sözcükler

yer adı, etimoloji, halk anlatısı

Yer adları, coğrafyayı vatana dönüştüren unsurların başında gelmektedir¹. Bu adlar coğrafyaya, kuşkusuz üzerinde yaşayanlar tarafından verilmektedir ve adın verildiği yere / bölgeye sahiplenildiğinin bir göstergesidir. Zira eşyaya, kişiye, herhangi bir yere veya olguya ad verebilmek için onunla bir şekilde karşı karşıya gelmek ve onun özelliklerini tanımak gerekmektedir. Bu ise isim verilen şeyin belli bir müddet veya oranda insanın yaşamına girmesi demektir ki bu da insana ad koyduğu şeye, yaşamına girdiği oranda bir sahiplenme hakkı vermektedir. Bu açıdan bakıldığında yer adları bir anlamda tapu senedi hükmüne de geçmektedir. Yer adlarının tapu senetliğinden ve bir yeri diğerlerinden tefrik etmeden başka işlevleri de vardır. Bunlar, adı veren insanların kültürel yapısı, düşünce tarzı ve söz dağarcığı hakkında çeşitli veriler de sunabilmektedir. Söz gelimi yaşadıkları yere, ait oldukları boyun veya oymağın adını veren insanlarda kolektif şuurun, grup kimliğinin daha baskın olduğunu söyleyebiliriz. Yerleştikleri yeni bölgeye, eski topraklarındaki adları verenlerin geçmişlerine oldukça bağlı oldukları ve hatıralarını yaşatma yolunda güçlü bir istekleri bulunduğu yorumunu yapabiliriz. Yaşadıkları yeri, doğal şekillerine bakarak isimlendirenlerin aynı zamanda tabiat konusundaki ilgi, dikkat ve bilgilerinin bir kısmını da göstermiş olduklarını belirtebiliriz. İçinde buldukları yere, orayı ilk keşfeden veya yerleşime açan bey, başkan ya da din büyüklerinin adını verenler otoriteye ne denli saygılı olduklarını ve atalar kültürünün üzerlerinde ne kadar

⁺ Bu makale “**Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 636, Ankara 2004, s. 799-810”da yayımlanmıştır.

* Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edb. Fak. TDE Bölümü Sivas. el-mek: sboyraz@cumhuriyet.edu.tr

¹ Coğrafya parçasını vatana dönüştüren unsurlar ve bu unsurların yapısı ve işleyişi hakkında bilgi için bkz. (Yıldırım 1984: 157-168).

etkili olduğunu göstermektedirler. Etraflarını saran bölgeye inandıkları kutsalların adını koyanlar bize, dinî inanışlarının şekli ve boyutları hakkında çeşitli ipuçları vermektedir. Yaşamlarına giren yerlere bazı olaylara göre isim verenlerse bize, onların hayatında ne tür olay ya da durumların yaşandığını ve bunların nasıl algılandığını, dolayısıyla dünya görüşlerinin ne olduğunu az çok bildirmektedirler².

Yer adları, onu veren insanların söz dağarcığını, dil yapısını ve dil mantığını göstermesi bakımından da oldukça önemlidir. Zira onlar, bugün artık kullanılmayan pek çok kelimeyi veya kelime kökünü, eki, ekin farklı bir işlevini, bir sözcüğün bugün için bilinmeyen anlamını bünyelerinde barındırabilmektedirler. İşte böylesine işlevleri ve dolayısıyla da önemli tarafları bulunan yer adlarından birisi de *Yañalak*'tır.

"*Yañalak*" kelimesi, günlük yazı dilimizde art damak geniz 'n'sini gösteren 'ñ' harfi kullanılmadığı için "*yanalak*" biçiminde yazılmaktadır. Bu kelimeyi bize 'ñ' harfiyle yazdırtan ve dolayısıyla da kelimenin orijinalinin "*yañalak*" şeklinde olduğunu düşündürten sebeplerden birisi, bu kelimeye sahip yer adlarının Osmanlıca kaynaklarda "sağır kef" ile yazılmış olmasıdır. Diğeri ise bu küçük yazının ortaya çıkmasına vesile olan yer -köy- adının yöre halkı tarafından "*Yañalah*" biçiminde telaffuz edilmesidir. Sözü ettiğimiz bu köyün bulunduğu orta Anadolu ağızlarındaki kelime ortasında ve sonunda sıkça görülen k > h değişiminin varlığı düşünülecek olursa bu kelimenin aslının "*yañalak*" olduğu anlaşılacaktır.

Yerel bir kullanıma sahip olan "*yañalak*" sözcüğünün günlük yazı dilimizdeki şeklinin, yani "*yanalak*"ın sınırlı olmakla beraber kullanıldığı başka yerler de vardır. Örneğin bu kelimeyi soyadı olarak taşıyan vatandaşlarımız bulunduğu³ gibi bu isimle anılan veya bünyesinde bu kelimeyi de bulduran birkaç yer adımız mevcuttur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkiye'de "*yanalak*" adını taşıyan dört tane köy bulunmaktadır. Bunlardan ikisinin adı sadece "*Yanalak*" biçiminde olup birisi Sivas merkeze, diğeri ise Sinop'un Durağan ilçesine bağlıdır. Adında "*yanalak*" sözcüğünü barındıran öteki yer adlarından "*Engilekin Yanalağı*" şeklinde olanı Sinop'un Boyabat ilçesi, diğeri ise "*Karayanalak*" biçiminde olup Nevşehir il sınırları içerisinde bulunmaktadır⁴. "*Yanalak*"

² Görebildiğimiz kadarıyla Türk yer adları konusunda şimdiye kadar kuşatıcı bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalarda da C. Taşkıran (1994: 135-141), T. Gülensoy (1995: 131-136), S. Kocakuşak (1995: 171-187), F. Arnaut (1995: 53-57), M. A. Hacıgökmen (1996: 29-38) ve L. Bazin (1997: 75-78)'in makalelerinde olduğu gibi belli bir şehir veya bölgedeki geçmişte ya da hal-i hazırdaki köy, şehir, kasaba veya mahalle adları örneklemler yapılarak bunların daha çok verilmiş sebepleri, değiştirilmeleri ve biraz da kelime bazında kökenleri üzerinde durulmuştur. Yer adlarının işlevlerine ya hiç değinilmemiş ya da bu konu çok kısa geçilmiştir. Yer adlarının yukarıda genel hatlarıyla birkaçını belirttiğimiz işlevleri - özellikle de kültürel yapıyı ve bu adları veren insanların dünya görüşünü yansıtmaya işlevi- üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulması gerekmektedir. Bunun için öncelikle eski ve yeni tüm kaynaklar taranarak ve bunun yanında sözlü kaynaklar da muhakkak ihmal edilmeyerek bütün Türk dünyasındaki en küçük mıntaka -hatta tarla- adlarından başlanmak üzere tüm yer adları verilmiş sebepleriyle birlikte derlenmeli ve bunların, T. Gülensoy (1981: 126-131; 1996: 693-709)'un çalışmalarında olduğu gibi karşılaştırmalı olarak işlevsel çözümlemesi yapılmalıdır. Pek tabiidir ki sözünü ettiğimiz bu derleme işini, birkaç kişinin yapması mümkün değildir. Bu konudaki görev, bağımsız ve özerk Türk cumhuriyetlerinin eğitim, kültür, savunma ve tapu kadastroyla ilgili kurumlarına düşmektedir.

³ "*Yanalak*" soyadını taşıyan vatandaşlarımızın varlığı Mernis projesi vasıtasıyla öğrenilebileceği gibi internetteki arama motorlarının herhangi birinden de kolayca tespit edilebilir.

⁴ "*Yanalak*" adını taşıyan, sözünü ettiğimiz bu dört köyü, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanmış olan "**Türkiye Mülki İdare Bölümleri Belediyeler Köyler**, 1 Kasım 1985 Durumu" adlı eserden tespit ettik. Microsoft'un hazırlamış olduğu "**Encarta World Atlas 1998 Edition**" adlı dünya atlası yoğun tekerine (cd'sine) göre de Türkiye'de "*Yanalak*" adını taşıyan dört köy bulunmaktadır. Ancak bu yoğun tekere göre Sinop'ta "*Engilekin Yanalağı*" adlı bir yerleşim birimi bulunmamakta, bunun yerine Çorum'a bağlı bir "*Yanalak*" gösterilmektedir. Bu iki kaynaktaki bilgilerin tam olarak örtüşmediği ortaya çıkınca ilgili yerlerle yapmış olduğumuz telefon görüşmeleri neticesinde,

sözcüğünün kullanıldığı bir diğer alanı da **Derleme Sözlüğü** bildirmektedir. Sözlüğe göre bu kelime Nevşehir’de; “*meyve kurutmaya ayrılmış yer, tabla*” ve Kütahya’da; “*bir yanı çökük kavun, karpuz*”⁵ manalarında kullanılmaktadır.

Elimizdeki kaynaklar, “*yanalak*” kelimesinin bu saydığımız kullanım alanlarındaki orijinallerinin ‘*yanalak*’ şeklinde mi yoksa ‘*yañalak*’ biçiminde mi olduğu konusunda bize pek yardımcı olamamaktadır⁶. Ancak “*meyve kurutmaya özgü yer, tabla*” manasında kullanılan ‘*yanalak*’ kelimesinin, meyvelere uygulanan işlem dolayısıyla “*yanmak*” kökünden -ki buradaki *yanmak*, güneşte iyice ısınarak renk değiştirmek, kurumak anlamındadır- geldiğini ve dolayısıyla bu kelimenin aslının “*yanalak*” biçiminde olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre meyvelerin kurutulduğu yere veya düzeneğe “*yanmak*”tan “*yan-ala-mak*”, “*yan-ala-mak*”tan da “*yan-ala-k*” denilmiş olmalıdır. Kelimenin bu anlamıyla Nevşehir yöresinde kullanıldığı ve yukarıda sözünü ettiğimiz *Karayanalak* köyünün de Nevşehir’e bağlı olduğu düşünülecek olursa *Karayanalak* adındaki “*yanalak*”ın orijinalinin de, art damak geniz ‘n’siz, “*yanalak*” şeklinde olduğunu -bir tahmin ihtiyatıyla- ileri sürebiliriz.

“*Bir yanı çökük kavun, karpuz, bir yana eğilmiş, yanlamış, yere gelen yüzü yassılaştırmış*” manasındaki “*yanalak*” sözcüğünün ise İ. Z. Eyuboğlu (1991: 725) tarafından “*yön, bir nesnenin iki yüzünden biri*” anlamı verilen “*yan*” kelimesinden türetilmiş olduğu belirtilmekte ve dolayısıyla bu kelimenin etimolojisi “*yan-a-lak*” biçiminde yapılmaktadır. “*Yan-a-lak*”ın kökü olarak gösterilen “*yan*” sözcüğünün aslı “*yañ*” biçimindedir. Ancak “*yañ*” Batı Türkçesinde art damak geniz ‘n’si ile değil de normal ‘n’ ile telaffuz edildiği için “*bir yanı çökük, yanlamış, bir yana eğilmiş*” manasına gelen kelimenin aslı da -art damak geniz ‘n’siz- “*yanalak*” şeklinde olmalıdır.

“*Yanalak*” kelimesi yukarıda sözünü ettiğimiz kullanım alanları içerisinde, tespit edebildiğimiz kadarıyla iki yerde “*yañalak*” biçimindedir ve bunların ikisi de köy adıdır. Bu köylerden birisi Sinop’un Boyabat ilçesine bağlı olan ve yukarıda adı, maalesef 1985’ten sonra *Yeşilköy* olarak değiştirildiğini belirttiğimiz “*Engilekin Yanalağı*”, diğeri ise Sivas merkez ilçe sınırları içerisinde yer alan “*Yanalak*”tır. “*Engilekin Yanalağı*” terkiibindeki “*yanalak*” kelimesinin orijinalinin “*yañalak*” biçiminde olduğu Osmanlı tapu tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılda tutulmuş olan tapu kayıtlarında bu köyün adı yazılırken “*sağır kef*”in kullanılmış olması, adı geçen köyün ismindeki “*yanalak*”ın aslen “*yañalak*” şeklinde olduğunu göstermektedir⁷. Sivas’ta “*İlbeyli yöresi*”⁸ olarak bilinen bölgede yer alan ve merkez ilçeye bağlı köylerden olan

“*Engilekin Yanalağı*” adının “*Yeşilköy*” olarak değiştirildiği için 1998 verilerine göre oluşturulan dünya atlası yoğun tekerinde bulunmadığı ve söz konusu yoğun tekerin bildirdiği Çorum’un Osmancık ilçesine bağlı “*Yanalak*”a da “*Yukarı Zeytin*” köyünün bir mahallesi olduğu için İçişleri Bakanlığının yukarıda adı geçen yayınında yer verilmediği sonucuna vardık. İçişleri Bakanlığının 1985’teki “**Mülki İdare Bölümleri**”nde “*Engilekin Yanalağı*” bulunduğu göre demek ki 1985’te Türkiye’de “*Yanalak*” kelimesini taşıyan beş yerleşim birimi bulunmaktaydı.

⁵ **Derleme Sözlüğü**, XI. Cilt, TDK Yay., Ankara 1993, s. 4159-4160.

⁶ Buradaki örnekte olduğu gibi dilimizde art damak geniz ‘n’sini gösteren ‘ñ’ ile yazıldığında farklı, normal ‘n’ ile yazıldığında farklı anlamlara gelen ve kullanıldığı bağlamlarından çıkarıldığında birbirine karıştırılabilen bazı kelimelerimiz vardır. Günlük yazı dilinde hiç olmazsa bu tür kelime ve durumlarda ‘ñ’ harfinin kullanılması, bazı kolaylıkları da sağlayacağı düşünülmünce, yerinde bir tutum olacaktır. Bu tutum aynı zamanda dilimizdeki ses zenginliğini de -sadece akademik çevrelerin bilgisi olmaktan çıkarıp- yaygın bir şekilde ortaya koyacaktır.

⁷ Köyün adının tapu tahrir defterinde “*yañalak*” okutacak şekilde yazılmış olduğunu Sadettin Gömeç’in, (geocities.com/boyabat2001) adlı internet sitesine alınmış olan “*16. Yüzyıl Kaynaklarına Göre Boyabat’ın Köyleri*” isimli makalesinden öğrendik.

⁸ Sivas’ın güney batısında, Kızılırmak’ın güney yakası boyunca uzanan bölgeye halk arasında “*İlbeyli Yöresi*” denilmektedir ve bu yöre 42 köyden oluşmaktadır. Yöreye “*İlbeyli*” denmesinin sebebi, söz

“*Yanalak*”ın adının da aslen “*yañalak*” biçiminde olduğu yine Osmanlı dönemi tapu kayıtlarından ve temettuat defterlerinden⁹ anlaşılmaktadır. Köyün orijinal adının “*Yañalak*” biçiminde olduğunu gösteren unsurlardan birisi de bu kelimenin, köyün bulunduğu yöre halkı tarafından “*Yañalah*” biçiminde telaffuz edilmesidir. İşte bütün bunlar da göstermektedir ki dilimizde “*yanalak*”tan başka bir de “*yañalak*” kelimesi bulunmaktadır.

“*Yañalak*”, doğum yerimize komşu olan bir köyün adı olması dolayısıyla -ki bu komşu köy, Sivas merkeze bağlı olan Yañalak¹⁰’tır- çocukluğumuzdan beri duyduğumuz bir kelimedir ve bu kelimenin kökeninin ve manasının ne olduğu bizim için hatırı sayılır bir merak konusu olmuştur. Bu merakımızı giderme noktasında ise ne standart sözlüklerimiz ve ne de bakma imkânını bulabildiğimiz etimoloji sözlükleri¹¹ bize yardımcı olabilmıştır. Zira söz konusu eserlerde bu kelimeye -belki yöresel olması hasebiyle- yer verilmemiştir. Ancak kelimenin orijini konusunda sözlü kaynaklardan oldukça ilgi çekici bilgiler / ipuçları elde edilmiştir. Mezkur köyün adının ne manaya geldiğini, bu adın niçin verilmiş olduğunu öğrenmeye yönelik sorularımızdan birine cevap olması için anlatılan şu küçük hikâyeye, bu konuda bize ilginç veriler sunmaktadır:

“Padişahın biri adamlarından, “*Gidin bana her vilayetten bir yağız at getirin.*” diye iyi cins atlardan istemiş. Adamları da ‘*yağız at*’ı, ‘*yañaz adam*’ anlamışlar ve her vilâyetten ‘*yañaz adam*’ toplayarak padişahın huzuruna getirmişler. Padişah, karşısında yağız at yerine birtakım insanları görünce adamlarına; “*Bunlar ne?*” diye sormuş. Onlar da; “*Efendim bizden istediğiniz yañaz adamlar.*” demiş. Padişah, bunun üzerine adamlarına; “*Ben sizden yañaz adam istemedim, yağız at istedim. Yañalalañ gitsin bunları.*” demiş. Onlar da topladıkları bu adamları sürmüşler. Sürülen bu adamlar da gelip bugünkü köylerine yerleşmişler. Padişahın, “*yañalalañ*” demesi sebebiyle yerleştikleri bu köye de ***Yañalak*** adını vermişler.”¹²

Hikâyede, üzerinde durulması gereken bazı hususlar göze çarpmaktadır. Bunlardan birisi hikâyenin temelini, işitme yetersizliğinden kaynaklanan bir yanlış anlamının oluşturmasıdır. İsteği belirten “*yağız at*” ve işitildiği sanılan “*yañaz adam*” tamlamaları arasındaki ses ve yapı benzerliği, yanlış anlamayı doğurmakta ve bu da beklenmedik bir dizi olayların cereyan etmesini sağlamaktadır. Temeli, bu hikâyede olduğu gibi işitme yetersizliğinden veya anlayış zayıflığından kaynaklanan yanlış anlama üzerine kurulu pek çok hikâyeye ve fıkra¹³ bulunmaktadır. Hatta Karagöz oyunundaki muhaverelerin birçoğunun esasını, aynı sebeplerin doğurduğu yanlış anlamaların oluşturduğu

konusu 42 köyün “*İlbeyli Türkmenleri*” tarafından kurulmuş olmasıdır. Yöre ve yöreyi oluşturan köyler hakkında geniş bilgi için (Pürlü 2002: 19-190)’a bakılabilir.

⁹ Sözü ettiğimiz köyün adının tapu kayıtlarında ve temettuat defterlerinde “*Yañalak*” okunacak şekilde bir imlaya sahip olduğunu, adı geçen köyün bulunduğu “İlbeyli yöresi”yle ilgili araştırmalar yapan Kadir PÜRLÜ’den öğrendik. Kendisine buradan teşekkür ederiz.

¹⁰ Bedirli bucağına bağlı olan, il merkezinin 65-70 km güneybatısına düşen ve “*İlbeyli yöresi*”nin batı yönünden son yerleşim birimi olan köy hakkında bilgi için bkz. (Pürlü 2002:183-185).

¹¹ Kelimenin kökenini ve anlamını bulmak gayesiyle baktığımız eserlerden bazıları şunlardır: (Clauson 1972; Eyuboğlu 1991; **Derleme Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 1993; **Tarama Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 1996; Eren 1999; Nişanyan 2002).

¹² Bu hikâyeyi 1980’li yılların sonunda, İzzet Boyraz’dan dinlemiştik. İ. Boyraz, **Yañalak** köyüne komşu olan Yıldızeli ilçesine bağlı Tat Köyünde ikamet etmekteydi ve yaklaşık yirmi yıl kadar muhtarlık yapmış olduğu için civar köylerden pek çok kişiyi tanıyor ve dolayısıyla onlarla sohbet imkânı bulabiliyordu. Bu hikâyeyi de muhtarlık konumunun getirdiği tanışıklık ve sohbet ortamları vesilesiyle duymuş, öğrenmiş olabilir.

¹³ Temeli yanlış anlamalara dayanan bazı hikaye ve fıkralar için bkz. (Dor 1997: 177-190).

söylenebilir. Demek ki bu hikâyenin esasını teşkil eden yapı, bizim pek de yabancı olmadığı bir şekilde sahiptir.

Anlaşıldığı kadarıyla bu hikâyeyle iki nokta vurgulanmak istenmektedir. Bunlardan birisi köyü ilk kuranların ve dolayısıyla köyün şimdiki sakinlerinin de ('şimdiki sakinlerinin de' diyoruz çünkü bazı karakter özelliklerinin kalıtsal olduğuna inanılmaktadır.) "yañaz", yani "inatçı, aksi, huysuz, ters"¹⁴ olduğu düşüncesidir. Başka bir deyişle bu hikâyeyle ilk olarak Yañalaklıların "yañaz" olduğuna dair, komşuları tarafından -biraz latifeye karışık- bir imaj¹⁵ oluşturulmaya çalışılmaktadır. Öyle tahmin ediyoruz ki bu imaj oluşturma çabası, içerisinde Yañalaklıların da bulunduğu "İlbeyli yöresi" halkının, komşu köyler için -şaka yollu- oluşturmaya çalıştıkları imaja tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yöre insanlarının birbirleri hakkında oluşturmaya çalıştıkları imajlara 'şaka yollu' diyoruz çünkü bu imaj oluşturma çabaları zaman zaman insanlar - özellikle erkekler- arasında sohbet konusu yapılmakta ve onların yarenlik anlamında birbirlerine takılmalarını sağlayarak ilişkilerinin kuvvetlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Hikâyede vurgulanmak istenen diğer nokta ise köye "Yañalak" adının verilmesinin burayı, padişahın "Yañalañ" emrine tâbi tutulanların kurmasından kaynaklanmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle hikâyeye göre "yañalak" kelimesi, "yañalañ" biçimindeki emir çekiminden kaynaklanmakta ve "yañalanmış olan(lar) veya bunların bulunduğu yer" manasına gelmektedir.

Hikâyede üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de köyün kuruluşuyla ilgili hikâyedeki bilgilerin, tarihî gerçeklerle kısmen örtüşüyor olmasıdır. Hikâyede anlatılanlara göre köy, padişahın sözlü fermanıyla gönderilen kişiler tarafından kurulmaktadır. Ülkemizde yapılan tarih araştırmalarında güvenilirliği tartışılır olduğu için çoğunlukla ve tamamen yabana atılan sözlü kaynaklara göre de -ki bu sözlü kaynaklar, Yañalak'ı da içerisine alan 42 parçelik İlbeyli yöresi köylerinde yaşayan kişilerdir (Pürlü 2002: 65-68)- sadece Yañalak değil, Sivas'taki tüm İlbeyli köyleri, XV. yüzyıl öncesinde Halep'ten gelen Türkmenler tarafından Osmanlı padişahı(?)ndan alınan yazılı fermanla kurulmuştur. Hatta bazı Yañalaklılar kendi köylerinin kuruluşunu ve köylerinin adının nereden geldiğini, söz konusu bu fermana atıfta bulunarak şu şekilde anlatmaktadırlar:

"Rivayete göre İlbeyli Türkmenleri padişahın almasıyla gelen ferman doğrultusunda, yerleşmeleri için bugünkü İlbeyli köylerinin bulunduğu mntikalara dağıtılıyorlarmış. Herkes dağıtıldıktan sonra bakmışlar ki geride, yer gösterilmeyen birkaç aile kalmış. Dağıtma işini yapan kişiye; "Bunları ne yapacağız?" denilince o da "Bunları da **yañalañ** gitsin ." demiş. Bunun üzerine bu birkaç ailenin gelip yerleştiği yere "Yañalak" adı verilmiş."¹⁶

Bu rivayet her şeyden önce köyün adının nereden geldiğini belirtmekle kalmamakta aynı zamanda Yañalaklıların, "Sona kalan dona kalır." atasözünü doğrularcasına iskân sırasında en sona kaldıkları için diğer İlbeyli köylerine göre pek de elverişli olmayan bir mntıkaya rast gele yerleştirildiklerini de zımnen ifade etmektedir.

¹⁴ "Yañaz" kelimesinin anlamları için bkz. **Tarama Sözlüğü**, VI, TDK Yay., Ankara 1996, s. 4270; **Derleme Sözlüğü**, XI, TDK Yay., Ankara 1993, s. 4161.

¹⁵ "Bir kişi, grup veya çevrenin kendi çıkarları doğrultusunda başka bir kişi, grup veya çevre hakkında bilinçli ve amaçlı olarak vardıkları yargı" biçiminde tanımlanan imaj ve bunun yapısı, işlevleri hakkında bkz. (Öztürk 1997). Bir makaleler derlemesi olan Öztürk'ün bu kitabında konu için özellikle Y. Kocadoru (9-14), Ann H. B. Skjelbred (15-24) ve A. O. Öztürk (25-36)'ün makalelerine bakılabilir.

¹⁶ Bu rivayeti Kadir PÜRLÜ'den öğrendik. Pürlü, bu bilgiyi Yañalak'taki yaşlılardan aldığını ve onların isteği / çekincesi üzerine bunu, eserinin (2002) Yañalak'la ilgili kısmına kaydetmediğini belirtmektedir. Kaynak kişilerin bazı bilgileri çekinerek ve belki de yazıya geçirilmemesini isteyerek vermeleri ve derlemecinin bu noktada sergilediği tutum, halkbilimi açısından ayrıca değerlendirilmesi gereken, tahlile muhtaç bir durumdur.

Görüldüğü üzere köyün adının nereden geldiği konusunda yukarıda verdiğimiz küçük hikâyede anlatılanlarla bu rivayetdeki bilgiler birbirine oldukça benzemektedir. Her ikisinde de sonuç itibarıyla köye, burayı kuranlar “*yañala*”ndığı için “*Yañalak*” adının verildiği belirtilmektedir. Ancak bunlardan Yañalaklıların anlattığı rivayet, akla daha yatkın görünmektedir. Çünkü Yañalak’ı kuranlar, rivayette dile getirildiği üzere iskân sırasında en sona kalmış olmalı ki köyleri, İlbeyli yöresinin güney batı ucunda, il merkezine en uzak noktada son köy olarak kurulmuştur. Hatta Yañalak’ın bu özelliği, yöre halkı arasında İlbeyli yöresinin sınırları belirtilirken “*Üst başı Kavlak, alt başı Yañalak*” biçimindeki klişe bir ibarede de dile getirilmektedir. Kavlak, İlbeyli yöresinin güney doğu tarafından, Yañalak ise güney batı yönünden ilk köyüdür. Yöre köyleri içerisinde Kavlak, akış yönü açısından Kızılırmak’ın en üst tarafında ve dolayısıyla da Sivas il merkezine en yakın konumdadır. Yañalak ise bunun tam tersi durumdadır.

Yukarıda verdiğimiz küçük hikâyeye Yañalaklıların bu rivayeti arasındaki benzerlikler dikkate alındığında öyle anlaşılıyor ki Yañalaklıların rivayeti alınarak, oluşturulmak istenen imaja hizmet etmesi için yeniden kurgulanmış ve sonuçta sözünü ettiğimiz küçük hikâye ortaya çıkarılmıştır. İşte halk arasında anlatılan hikâye ve fıkraların bazıları bu örnekte görüldüğü gibi üretilmektedir: Başkalarına ait bir durum veya gerçek ya da o gerçekliğin bir kısmı alınmakta, bunun bazı yönleri abartılmakta veya aşırı küçültülmekte, kimi noktaları tahrif edilmekte, kimi yanları da törpülenmekte ve bu törpülenen yanlarına da amaca uygun yeni bölümler eklenmektedir.

Burada söz konusu ettiğimiz küçük hikâyede anlatılanlarla rivayette dile getirilenler, gerçeğin sadece -belki de çarpıtılmış- bir kısmını yansıtabilir veya bunların gerçeğe hiçbir ilgisi olmayabilir ki biz gerçeğe tamamen de ilgisiz olduğumu düşünmüyoruz. Gerçekle alakası yok veya çok az diye ya da çok yerel bilgiler içerdiği gerekçesiyle bu tarz söylenti/hikâyelerin tamamen göz ardı edilmesini doğru bulmuyoruz, hatta böyle bir lükse sahip olduğumuzu da sanmıyoruz. Zira bunların, halkın neye nasıl inandığını, düşünce sistematığının nasıl işlediğini gösteren bilgiler vermesi bakımından bizim için önemi oldukça büyüktür. İşte bu küçük yerel hikâye ve rivayet de bu açıdan önemlidir ve dolayısıyla makalemize konu edilmiştir. Bunları önemli kılan hususlardan birisi de “*Yañalak*” kelimesinin orijini konusundaki merakımızı giderici ipuçları içermesidir.

Buna göre hikâyede ve rivayette “*yañalañ*” biçiminde bir fiil çekimi bulunmaktadır. Bu çekimin sonundaki “-ñ”, çokluk ikinci şahıs emir / istek eki olduğuna göre demek ki “*yañalamak*” şeklinde bir fiilimiz vardır. Şu halde “*Yañalak*”ın sonundaki “-k” de fiilden isim yapma ekidir ve fiili, “yañalanmış olan, yañalanılan yer” manalarında isimleştirmektedir. Bu durumda “*yañalamak*” fiilinin ne anlama geldiği ve bu fiilin de kökünün ne olduğu soruları akla gelmektedir. Öyle sanıyoruz ki bu sorulara “*yañalamak*” fiilinin kullanıldığı bağlamlardan hareketle kısmen cevap verilebilir. Fiilin kullanıldığı bağlamlar dikkate alındığında fiilin köküne ve dolayısıyla da manasına ilişkin iki seçenek ortaya çıkmaktadır.

Birinci -ve belki de diğerine göre daha güçlü- seçenek, Yañalaklıların anlattığı rivayetdeki bağlamda kendini göstermektedir. Buna göre Türkmenleri, yerleşmeleri için çeşitli mıntikalara dağıtan kişiye birkaç ailenin daha kalmış olduğu söylendiğinde; “*Bunları da yañalañ gitsin.*” biçiminde verdiği cevapla sanki “*Bunları da bir yana gönderin gitsin.*” demek istemektedir. Yañalak köyü, İlbeyli yöresinin bir ucuna yani yan tarafına belki de öyle denmek istendiği için kurulmuştur. Bazı mahallî rivayetler de bu çıkarsamamızı doğrular mahiyettedir. Söz konusu rivayetlere göre “*köy, İlbeyli yöresinin kenarında bulunduğundan ‘kenarda, yanda’ anlamında buraya Yañalak adı verilmiştir (Pürlü 2002: 183).*” Öyleyse, “*herhangi bir şeyin bir yanına, kenarına yöneltmek, meyletmek veya koymaya çalışmak*” şeklinde anlamlandırabileceğimiz “*yañalamak*”

fiilin kökü nedir? Kök ve gövde arasındaki anlam ilişkisi düşünüldüğünde bize göre bu fiil, “yan, taraf, tarafa” manalarına gelen “*yaña*”¹⁷ kökünden gelmektedir. “*Yaña*” kelimesi Divanü Lügati’t-Türk’e göre de “*derenin yanı, herhangi bir ırmağın bir yanı* (Atalay 1992: 369)” manasındadır ki bu, Yañalak köyünün Kızılırmak’ın bir yanında kurulmuş olduğu düşünüldüğünde bize oldukça manalı gelmektedir. “*Yaña*” köküne isimden fiil yapmada oldukça işlek olan “*-la-*” eki getirilerek söz konusu bu fiil türetilmiştir. Buna göre “*yaña-la-k*” kelimesine, “yana gönderilmiş, konulmuş olan” manasını verebiliriz.

Yañalak köyünün, İlbeyli yöresinin uç noktasında bulunduğu düşünüldüğünde “*yañalak*” sözcüğünün yine “*yaña*” kökünden fakat farklı bir şekilde türemiş olduğu da düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında “*yañalak*”ın, “en yanda, daha ötede, öbür yana” manalarına gelen “*yaña-rak*”¹⁸ kelimesinin değişime uğramış şekli olduğu söylenebilir. Zira “*Yañalak*”, İlbeyli yöresinde uçta, kıyıda yani “daha ötede” bir köydür. Zayıf bir ihtimal ama yöredeki konumu dolayısıyla başlangıçta “*Yaña-rak*” olarak konulan bu köy adı, zamanla aynı yörenin bir diğer köyünün adı olan Kavlak sözcüğüyle analogi yapılarak “*Yaña-lak*”a dönüşmüş olabilir. Fakat bu takdirde de Sinop'a bağlı olan köyün adındaki “*yañalak*” kelimesi nasıl izah edilir?

“*Yañalamak*” fiilinin orijinine ilişkin ikinci seçenek, İ. Boyraz'dan derlediğimiz küçük hikâyedeki bağlamdan çıkarılmaktadır. Bağlamdan anladığımız kadarıyla padişah, yanlış anlama neticesinde toplattığı insanlar için “*Yañalañ gitsin bunları.*” ifadesini kullanırken sanki “Bunları geri gönderin, dağıtın gitsin.” demek istemiş gibidir. Buna göre “*yañalamak*” kelimesi, “geri göndermek veya döndürmek, dağıtmak” manalarında kullanılan bir gövde fiil olabilir. Bu gövdeye, fiilden isim yapan “*-k-*” eki getirilerek “geri gönderilmiş veya döndürülmüş, dağıtılmış olan” anlamı verilen “*yañalak*” sözcüğü türetilmiş olabilir.

Tarihî metinlerimiz içerisinde “*yañalamak*” biçiminde bir fiile rastlayamadık. Ancak “*yañalamak*” gövdesine bağlamdan hareketle verdiğimiz manayı dikkate aldığımızda biz bu fiilin, “*yaymak, dağıtmak* (Clauson 1972: 942; Orkun 1987: 888; Tekin 2000: 258)” manalarına gelen “*yañmak*” kökünden türetilmiş olabileceğini düşünüyoruz. Öyle tahmin ediyoruz ki “*yañalamak*” fiili, “*yañmak*” köküne fiilden fiil yapan ve “*kov-ala-mak, eş-ele-mek, dur-ala-mak, it-ele-mek*” örneklerinde görüldüğü üzere eklendiği sözcüğe pekiştirme veya süreklilik fonksiyonu kazandıran “*-ala-*” eki getirilerek oluşturulmuştur. Buradan hareketle de padişahın, “*Yañalan.*” sözünü “Bu adamları dağıtın.” şeklinde anlayabiliriz. Buna göre etimolojisini “*yañ-ala-k*” biçiminde yapabileceğimiz bu kelimenin anlamını “dağıtılmış veya dağıtımına uğratılmış olan” şeklinde verebiliriz. Zira Yañalaklıların rivayetine göre de kendileri, yerleştikleri mıntikalara dağıtılıyorlardı.

Yukarıdaki küçük hikâyeden hareketle “*yañalamak*” fiiline “geri göndermek, döndürmek” anlamını da vermiştik. Ancak daha sonra bu fiilin “*yaymak, dağıtmak*” manasına gelen “*yañmak*” kökünden türetilmiş olabileceğini ileri sürdük. Yani fiilin, “geri döndürmek” anlamıyla bağlantılı hangi kökten gelmiş olabileceği hakkında bir bilgi sunmadık. “*Yañalamak*”a bu açıdan bakıldığında kelimenin menşei konusunda karşımıza iki seçenek çıkmaktadır: 1. Kelime, “*yaymak, dağıtmak*” manasındaki “*yañmak*”la aynı köktendir ve bu kökün “geri döndürmek, yön değiştirmek” anlamları da vardır. Bu seçenek kuvvetli bir ihtimaldir çünkü sözünü ettiğimiz anlamlar birbiriyle yakından alakalıdır. 2. “*Yañalamak*” sözcüğü, “geri döndürmek, yön değiştirmek” anlamlarına

¹⁷ **Tarama Sözlüğü**, VI, TDK Yay., Ankara 1996, s. 4264-4268.

¹⁸ **Tarama Sözlüğü**, VI, TDK Yay., Ankara 1996, s. 4269. Bu kelime, “*yaña*” köküne isimden isim yapan ve pekiştirme fonksiyonu bulunan “*-rak*” ekinin eklenmesiyle oluşturulmuştur. Bu ekin fonksiyonları için (**Tarama Sözlüğü**, VII, Ekler, TDK Yay., Ankara 1996, s. 242-247)’ye bakılabilir.

gelen başka bir “yañmak” fiilinden yine “-ala-” ekiyle türetilmiş olabilir. Her iki durumda da “yañmak” köküne “geri döndürmek, yön değiştirmek” anlamlarını bize verdiren başlıca âmil, sadece hikayedeki bağlam değildir. “Yañku, yañılmak, yañkurmak, yañşak, yañşatmak, yañzatmak (Atalay 1992: 379-380, 59, 400, 384, II/359)” gibi kelimelerin varlığı da “yañmak” kökünün “geri döndürmek, yön değiştirmek” anlamlarına sahip olduğunu göstermektedir. Zira bu saydığımız kelimelerin tamamı “yañmak” kökünden türemiştir -ki bunu, “yañılmak” ve “yañzamak” fiillerinin etimolojisini yaparken Clouston (1972: 952) da doğrulamaktadır- ve bunların gövde anlamları hep “geri döndürmek, yön değiştirmek”le ilintilidir. Sivas ve çevresinde, “yön değiştirmek” anlamında kullanılan “yañalanmak”¹⁹ kelimesi de “yañmak” köküne verdiğimiz bu mana konusundaki fikrimizi teyit edici mahiyettedir. Ayrıca yukarıda geçen “aksi, inatçı, huysuz, ters” manalarındaki “yañaz” kelimesinin de biz yine “geri döndürmek, yön değiştirmek” anlamındaki “yañmak” kökünden türetilmiş olabileceğini düşünüyoruz. Çünkü kişinin “yañaz” olarak nitelendirilmesi onun, kendisine yöneltilen söz veya isteklerin çoğunu kabul etmeyerek olduğu gibi geri çevirmesinden, döndürmesinden kaynaklanmaktadır. İşte bütün bu sebepler dolayısıyla “yañalak”ın etimolojisini, “geri döndürülmüş, yönü değiştirilmiş” manalarını da vererek “yañ-ala-k” biçiminde de yapabiliriz.

Bütün bu hususlardan sonra sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

1- Yer adlarının, bir yeri diğerlerinden ayırt etmeden başka -tapu senetliği, adı verenlerin kültürel yapısını, düşünce tarzını ve söz dağarcığını yansıtmaya gibi- işlevleri de vardır. Türk dünyasındaki yer adlarının işlevsel açıdan, karşılaştırmalı olarak incelenmesi, bu dünyayı oluşturan insanların kültürel yapısı, dünya görüşü ve dili hakkında bize oldukça önemli veriler sunacaktır.

2- Günlük yazı dilinde art damak geniz ‘n’sini gösteren ‘ñ’ işaretinin kullanılmaması bazı sözcüklerin, bağlamından koparıldığında birbirleriyle karıştırılmasına ya da iki farklı sözcüğün tek bir kelimeymiş gibi algılanmasına neden olmaktadır. Bu durumu, “yanalak” ve “yañalak” örneklerinde açıkça görmek mümkündür.

3- “Yanalak” ve “yañalak” birbirlerinden farklı anlamlara sahip iki ayrı kelimedir ve bu nedenle etimolojileri de farklıdır. Bunlardan birincisi “meyve kurutmaya ayrılmış yer, düzenek” ve “bir yanı yassılaştırmış, çökmüş kavun, karpuz” manalarına sahipken ikincisi “bir yana, kıyıya gönderilmiş, konulmuş olan; geri gönderilmiş veya döndürülmüş, dağıtılmış olan” anlamındadır.

4- Bazı yer adları bugün artık kullanmadığımız ve dolayısıyla da manasını unuttuğumuz kelimelerimizden oluşabilmektedir. Bu tür kelimelerin manasının ve kökeninin ne olduğu, söz konusu yer adları hakkında anlatılan küçük rivayetler vasıtasıyla tespit edilebilir. Dolayısıyla halk arasında anlatılan rivayet, söylenti ve hikâyeler gerçeği tam olarak yansıtmadığı veya uydurma olduğu gerekçesiyle yabana atılmamalı, bir yerlerde birilerinin işine mutlaka faydalı bir veri sunabilir düşüncesiyle özenle derlenmelidir.

Kaynakça

- ARNAUT, Fedora (1995), “Basarabya Topraklarında Tatar Yer Adları”, **Türk Kültürü**, 33 (386): 53-57.
- ATALAY, Besim (1992), **Divanü Lügati't-Türk Tercümesi**, II, III, Ankara: TDK Yayınları.
- BAZİN, Louis (1997), “Eski Türk Yer Adları Üzerine Notlar”, (Çev.: Zümrül Ölmez), **Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi**, 11: 75-78.

¹⁹ **Derleme Sözlüğü**, XI, TDK Yay., Ankara 1993, s. 4160.

- BOYRAZ, İzzet 1931 doğumlu, okuryazar, Yıldızeli İlçesi Tat Köyünde ikamet etmekteydi.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), **An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, London: Oxford University Press.
- Derleme Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 1993.
- DOR, Rémy (1997), "*Bir Türk Hikâyesinin Özbek Varyantı: Ahiret Ehli*", (Çev.: Şeref Boyraz), **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 4, Sivas: 177-190.
- Encarta World Atlas 1998 Edition**, Microsoft Firmasının yoğun tekeri.
- EREN, Hasan (1999), **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1991), **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- GÜLENSOY, Tuncer (1981), "*Anadolu'da Moğolca Yer Adları ve Rumeli'deki İzleri*", **Türk Dili Araştırmaları**, 2 (11): 126-131.
- GÜLENSOY, Tuncer (1995), "*Alanya-Antalya Yöresindeki Türk Yer Adları*", **Türk Kültürü Araştırmaları**, 33 (1/2): 131-136.
- GÜLENSOY, Tuncer (1996), "*Türk Dünyasında ve Anadolu'da Ortak Yer Adları*", **Erdem**, Özel Sayı 9 (25): 693-709.
- HACIGÖKMEN, M. Ali (1996), "*16. Yüzyıla Ait Tahrir Defterine Göre Alanya'da Yer Adları Hakkında Bir Araştırma*", **Türk Kültürü**, 34 (393): 29-38.
- KOCAKUŞAK, Süha (1995), "*Alanya'da Yerleşme Adlarının Özellikleri*", **Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 4: 171-187.
- NİŞANYAN, Sevan (2002), **Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü**, İstanbul: Adam Yayınları.
- ORKUN, Hüseyin Namık (1987), **Eski Türk Yazıtları**, Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1997), **İmaj Yazıları**, Konya: Gökhan Ajans.
- PÜRLÜ, Kadir (2002), **Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri**, 2 Cilt, Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Yayınları.
- Tarama Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 1996.
- TAŞKIRAN, Cemalettin (1994), "*Yukarı Karabağ'da Coğrafi Yer Adları*", **Stratejik Etütler Bülteni**, 28 (89): 135-141.
- TEKİN, Talat (2000), **Orhun Türkçesi Grameri**, Ankara.
- Türkiye Mülki İdare Bölümleri Belediyeler Köyler**, 1 Kasım 1985 Durumu, Ankara: İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- YILDIRIM, Dursun (1984), "*Coğrafya'dan Vatan'a Geçiş ve Vatan İle Göç Ediş Problemi*", **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: MİFAD Yay., 157-168.

Türk Dili Dergisi Yazı İşleri Sorumlusunun Dikkatine,

Merhaba,

Türk Dili Dergisinde yayınlanması için size bir yazımı yolluyorum. Yazı işlerinden bir hanımefendiyle yaptığım telefon görüşmesinde yazıyı size el-mekle gönderebileceğimi söylemişti. Bu nedenle yazıyı size dosya halinde gönderdim. Yazımın akıbetine ilişkin beni bilgilendirirseniz sevinirim.

Selamlar, saygılar...

Yrd. Doç. Dr. Şeref BOYRAZ
Cumhuriyet Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
58140 SİVAS